

REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN

PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

NÚMERO ESPECIAL XUÑO 2020 - Edición dixital

COVID-19: RE-PENSAR A EDUCACIÓN

A situación xerada pola COVID-19 creou condicións sen precedentes en todas as áreas da vida e afectou ao conxunto do sistema social en termos difíciles de imaxinar. Ao igual ca dende o punto de vista sanitario, a situación está tendo e terá consecuencias moi importantes en clave social e educativa. Dende esta perspectiva, poucas veces un problema espertou a necesidade de pensar e repensar en tan breve tempo a diversidade de compoñentes que entran en xogo no complexo sistema educativo: cuestións derivadas do estado de alarma tales como a presencialidade ou non, os modelos de escola, a atención á diversidade en contextos e realidades moi diferentes, as situacións persoais do alumnado, as implicacións esixidas, o porvir da educación despois da pandemia... A fenda social e dixital foi, probabelmente, un dos aspectos que se puxeron máis de relevo no medio deste panorama, abrindo máis unha vez o debate sobre os diferentes xeitos de avaliación, un tema que, en realidade, resulta de permanente reflexión.

A *Revista Galega de Educación* sente a necesidade de ofrecer algunhas reflexións que contribúan a abordar esta problemática e as súas implicacións no ámbito educativo galego. Con este fin organizamos unha separata en formato dixital que, aínda tendo como principal destinatario o profesorado en Galicia, non deixa de ter presente o acontecido noutras comunidades e países.

Partindo destas preocupacións coidamos oportuno organizar a *separata* en base aos seguintes bloques:

a) Contextualizando o problema

- *A escola que virá* (Philippe Meirieu). Ofrece ao lector magníficas reflexións acerca do significado da escola que precisamos.
- *O mundo da escola distanciada en tempos da COVID-19* (Equipo de Traballo de Nova Escola Galega). Un texto elaborado no marco do contexto galego a modo de crónica e de fotografía; nel téntase ofrecer unha visión sobre os efectos do Coronavirus e do confinamento no marco de diferentes contextos, a influencia no alumnado, nos centros educativos e nas familias ou sobre o papel da Consellería de Educación.
- *A discriminación da mocidade en situación de vulnerabilidade en tempos de teledocencia* (Deibe Fernández-Simo). O documento analiza con detalle aspectos relacionados coa fenda social no ámbito da mocidade e pon de relevo o papel da educación social no labor de crear situacións que favorezan a atención á diversidade.
- *Retrato da teledocencia forzada: elevada desconexión, valor da educación presencial e suspenso xeral á Consellería* (Suso Bermello). A CIG-Ensino amósanos un texto derivado dunha ampla enquisa enviada a docentes.

b) Experiencias

- *Aulas Galegas. Profesorado solidario en tempos de pandemia* (Pilar Ponte). Unha magnífica achega froito da iniciativa dun grupo de docentes a través dun traballo intenso e colaborativo.
- *Vedrea: Laboratorio social en tempos de confinamento* (Iván García García). A experiencia supuxo un exercicio destacable para poñer en conexión as escolas, o alumnado e a comunidade en xeral, empregado a memoria patrimonial.
- *Nósxogamosnacasa. Recursos Lúdico-Educativos para un confinamento en familia* (Javier Rico-Díaz e outr@s). Un exemplo claro de Aprendizaxe-Servizo onde profesorado e alumnado da Facultade de CC. da Educación de Santiago deseñaron diferentes propostas de actividades lúdico-educativas para este tempo.
- *Bibliotecas escolares abertas. Tamén cando os tempos son virados* (María Pousa e Cristina Novoa). O texto amosa as posibilidades e a capacidade de reinvenção ofrecido polas Bibliotecas Escolares neste período.

c) Para pensar

- *Para que serve a Economía?* (Gonzalo Rodríguez). Ofrecenos unha valiosa reflexión sobre as relacións economía vs. mercado, de gran utilidade para podermos comprender igualmente a influencia da economía na consideración da educación.
- *Coronavirus, Territorio e Hábitat en Galicia* (Paco Veiga García). O texto ofrece unha interesante reflexión acerca do exercicio de toma de decisión sen ter en conta os determinantes propios dos diferentes contextos.
- *Políticas educativas en tempos de Covid em Portugal* (Ana Rita Ferreira e Daniela Gonçalves). O documento ofrece un panorama dalgunhas das iniciativas que viñeron desenvolvéndose durante este meses no contexto portugués.
- *Unha reflexión desde os estudos de Historia da Educación* (Agustín Escolano Benito). Unha interesante achega sobre o valor da escola e da presencialidade, mais tamén sobre a conveniencia de repensala, dende os estudos e traballos feitos no marco da Historia da Educación.

d) Banco de Recursos

- *Materiais producidos en Galicia en tempos de confinamiento* (Grupo de traballo Cavila – Nova Escola Galega). Un novidoso banco de recursos sobre materiais e experiencias que se están realizando como mostra da creatividade didáctica, complementario a outras achegas anteriores e que se irá ampliando e complementando en vindeiras seccións da revista.

En definitiva, un servizo que desde Nova Escola Galega e a *Revista Galega de Educación* queremos ofrecer ao conxunto da comunidade e das institucións educativas.■

Xesús Rodríguez Rodríguez

Membro do Consello de Redacción da RGE e coordinador do número

sumario

A Revista Galega de Educación (RGE) é desde 1986 unha publicación pedagóxica de carácter teórico-práctico, tamén atenta á actualidade educativa, escrita en galego e dirixida ao profesorado dos diferentes niveis educativos.

De periodicidade cuatrimestral, a revista admite e presenta traballos orixinais de investigación, temáticas monográficas, experiencias de aula, textos de ensaio, reportaxes, entrevistas, notas bibliográficas e de actualidade. Os traballos de investigación e os que compoñen as temáticas monográficas son avaliados de modo anónimo por revisores externos especializados.

A publicación está editada polo movemento de renovación pedagóxica Nova Escola Galega e os seus Consellos de Redacción, Editorial e Científico están compostos por profesionais de recoñecida relevancia académica no ámbito da educación. É a única revista galega de educación en formato impreso e realiza intercambios científicos con outras publicacións pedagóxicas europeas e americanas.

INDEXADA EN:

- Erih Plus
- Circ
- Carhus Plus
- Latindex Catalogo
- Latindex Directorio
- Miar
- Dialnet
- Rebiun
- Qualis (B1)

3 Presentación

6 Resumos / Resúmenes / Abstracts

10 «A escola que virá»... Coa «pedagogía de antes»?

Philippe Meirieu

15 O mundo da escola distanciada en tempos da COVID-19

Escenarios de deficiencias, mais tamén de capacidades colectivas a explorar e a facer avanzar

Equipo de traballo de NEG

20 A discriminación da mocidade en situación de vulnerabilidade en tempos de teledocencia

Unha proba definitiva da urxencia da educación social escolar

Deibe Fernández-Simo

24 Retrato da teledocencia forzada: elevada desconexión, posta en valor da educación presencial e suspenso xeral á Consellaría

Suso Bermello

28 AULAS GALEGAS

Profesorado solidario en tempos de pandemia

Aulas Galegas

32 “Vedrea”, laboratorio social en tempos de confinamento

Iván García García

36 #NÓSXOGAMOSNACASA, recursos lúdico-educativos para un confinamento en familia

Javier Rico, José Eugenio Rodríguez e Alumnado de 3º curso do Grao en Mestre/a en Educación Infantil

40 Bibliotecas escolares abertas, tamén cando os tempos son virados

María Pousa e Cristina Novoa

43 ¿Para que serve a economía?

Gonzalo Rodríguez

46 Coronavirus, territorio e hábitat en Galicia

Paco Veiga

49 Políticas educativas em tempos de COVID em Portugal: que relação com a igualdade, equidade e inclusão em educação?

Ana Rita Ferreira e Daniela Gonçalves

53 O COVID-19 e a educación escolar: Unha reflexión desde os estudos de Historia da Educación

Agustín Escolano Benito

55 Materiais producidos en Galicia en tempos de confinamento

Grupo de traballo Cavila

REVISTA
GALEGA
DE EDUCACIÓN

Num. especial COVID-19
Xuño 2020

D.L.: C-22/1986
ISSN: 1132-8932

Deseño: Lois Rodríguez (Acordar)

Maquetación e deseño de cuberta:

Xiana Lastra Pernas

Impresión: Obradoiro Grafico S. L.

Lugar de edición: Nova Escola Galega

(R/ das Hedras, 4-2ºO. 15895 Ames)

Redacción: rge.redaccion@neg.gal

Publicidade: rge.publicidade@neg.gal

Subscripcións: rge.subscripciones@neg.gal

Revisión e tradución de textos ao inglés:

Rebeca García Murias

Comité Científico:

Joxé Mari Auzmendi (Dtor. Hic Hasi)

Jaume M. Bonafé (Univ. de Valencia)

Jaume Carbonell (Exdirector de Cuadernos de Pedagogía)

Giancarlo Cavinato (MCE, Italia)

Xavier Besalú Costa (Dtor. de Perspectiva Escolar/UB)

Tânia Maria Braga (Univ. Federal do Paraná, Brasil)

Moacir Gadotti (Univ. de São Paulo)

Francesc Imbernon (Dtor de Guix /UB)

Philippe Meirieu (Univ. de Lyon-2, Francia)

Francesco Tonucci (Istituto de Psicologia do CNR, Roma)

Antoni Zabala (Dtor. Aula de Innovación Educativa/UB)

Philippe Watrelot (IUFM, París)

Dirección:

Uxia Bolaño Amigo (Profesora de Conservatorio)

Ana Parada Gañete (Orientadora de Secundaria)

Consello de Redacción:

Antón Costa Rico (Profesor de Universidade)

Marcos Chavarría Teixeira (Profesor de Secundaria)

Xesús Ferreiro Núñez (Profesor de Universidade)

Emilio Insua López (Profesor de Secundaria)

Xiana Lastra Pernas (Música e produtora)

Silvia López Gómez (Profesora de Universidade)

Xesús Rodríguez Rodríguez (Profesor de Universidade)

Pilar Sampedro Martínez (Mestra)

Francisco Veiga García (Profesor de Secundaria)

Mª Helena Zapico Barbeito (Profesora de Universidade)

Consello Editorial:

Manuel Bragado Rodríguez (Mestre)

María Dolores Candedo Gunturiz (Profesora de Universidade)

Francisco Xosé Candia Durán (Profesor de Universidade)

Montserrat Castro Rodríguez (Profesora de Universidade)

Xosé Manuel Cid Fernández (Profesor de Universidade)

Rosalía Fernández Rial (Profesora de Secundaria)

Jennifer Fernández Rodríguez (Profesora de Secundaria)

Lois Ferradás Blanco (Profesor de Universidade)

Valentina Formoso Gosende (Profesora de Secundaria)

Xesús Fortes Gómez (Profesor de Secundaria)

Narciso de Gabriel Fernández (Profesor de Universidade)

Eva García Sexto (Mestra)

Emilio González Legaspi (Orientador de Secundaria)

Xosé Lastra Muruais (Mestre)

Laura Lodeiro Enjo (Profesora de Universidade)

Ramón López Facal (Profesor de Universidade)

Xosé Manuel Malheiro Gutiérrez (Profesor de Universidade)

Ana Mª Pose Blanco (Profesora de Secundaria)

Xosé Manuel Cid Fernández (Profesor de Universidade)

Belén Rodríguez Silva (Profesora de Secundaria)

Victor Santidrián Arias (Profesor de Secundaria)

Araceli Serantes Pazos (Profesora de Universidade)

Bieito Silva Valdivia (Profesora de Universidade)

Alexandre Sotelino Losada (Profesor de Universidade)

Yésica Teixeira Boo (Profesora de Universidade)

Miguel Vázquez Freire (Profesor de Secundaria)

Mercedes Vázquez Vázquez (Mestra)

Manuel Vieites García (Profesor de Universidade)

Resumos Resúmenes Abstracts

«A ESCOLA QUE VIRÁ»... COA «PEDAGOXÍA DE ANTES»?

Philippe Meirieu

O valor da escola - acto pedagógico - nova pedagogía - dereitos da infancia

El valor de la escuela - acto pedagógico - nueva pedagogía - derechos de la infancia

School values - pedagogic facts - new pedagogies - childhood rights

Unha meditada reflexión de Philippe Meirieu, escrita no cerno do período crítico, sobre o valor da escola. Mais non da escola 'de sempre' no marco dunha sociedade da competición e da 'distinción', senón da escola que precisamos, o espazo de vida colectiva onde articular o común e o singular, onde construír a cidadanía crítica, o que non se pode facer cunha pedagogía pola vella.

Una meditada reflexión de Philippe Meirieu, escrita durante el período crítico, sobre el valor de la escuela. Pero no de la escuela 'de siempre' en el marco de una sociedad de la competición y de la 'distinción', sino de la escuela que necesitamos, el espacio de vida colectiva donde articular lo común y lo singular, donde construir la ciudadanía crítica, lo que no se puede hacer con una pedagogía de antes.

A thoughtful reflection by Philippe Meirieu, written in the heart of the critical period on the value of school. But not of the "usual" school in the framework of a society of competition and "distinction", but of the school we need, the space of collective life where the common and the singular can be articulated, where critical citizenship can be built, which cannot be done with a pedagogy "for the old way".

O MUNDO DA ESCOLA DISTANCIADA EN TEMPOS DA COVID-19

Equipo de trabajo de NEG

A escola sen alumnado - retos educativos do coronavirus - creatividade docente

La escuela sin alumnado - retos educativos del coronavirus - creatividad docente

School without students - COVID educative challenges - teachers' creativity

Como se viviu o primeiro mes e medio da escola na pandemia? Con preocupación, con desorientación, agardando orientacións acaídas que non chegaban... e poñendo a andar a creatividade. Un texto a modo de crónica daqueles días, que tamén serviron para espertar enerxías creativas, e non só para vivenciar problemas.

¿Cómo se vivió el primer mes y medio de escuela durante la pandemia? Con preocupación, con desorientación, esperando orientaciones apropiadas que no llegaban... y poniendo a andar la creatividad. Un texto a modo de crónica de aquellos días, que también sirvieron para despertar energías creativas, y no sólo para vivenciar problemas.

How was the first month and a half of school in the pandemic? With concern, with the lack of guidance, waiting for guidelines that did not arrive ... and awakening creativity. One as a chronicle of those days, which also it was helpful to awaken creative energies, and not only to experience problems.

A DISCRIMINACIÓN DA MOCIDADE EN SITUACIÓN DE VULNERABILIDADE EN TEMPOS DE TELEDOCENCIA

Deibe Fernández-Simo

Educación inclusiva - inclusión social - infancia desfavorecida - estratexias educativas.

Educación inclusiva - inclusión social - Infancia desfavorecida - estrategias educativas

Inclusive education - Social inclusion - Disadvantaged childhood - Childhood Protection - Educational Strategies

Misión central da educación de todos e todas é asegurar o dereito a unha educación de calidade en situacións que favorezan a igualdade de oportunidades. A educación mediante teledocencia vén de poñer en claro as súas profundas limitacións, salientando a relevancia da educación social, que crea as pontes necesarias.

Misión central de la educación de todos y todas es asegurar el derecho a una educación de calidad en situacio-

nes que favorezcan la igualdad de oportunidades. La educación mediante teledocencia ha puesto en evidencia sus profundas limitaciones, destacando la relevancia de la educación social, que crea los puentes necesarios.

The core mission of education for all is to ensure the right to quality education in situations that favour equality of opportunity. Education through e-teaching makes clear its profound limitations, emphasizing the relevance of social education that creates the necessary bridges.

RETRATO DA TELEDOCENCIA FORZADA: ELEVADA DESCONEXIÓN, VALOR DA EDUCACIÓN PRESENCIAL E SUSPENSO XERAL Á CONSELLERÍA

Suso Bermello

Teledocencia - formación do profesorado - TICs

Teledocencia - formación del profesorado - TICs.

Teledocence - Teacher training - ICTs

A CIG Ensino levou adiante con rapidez unha ampla enquisa atendida por varios milleiros de docentes arredor da capacitación docente para a inesperada teledocencia. As evidencias e os datos mostrados, analizados con prudencia, permiten concluír o que se sinala no título deste texto.

La organización sindical CIG Ensino llevó a cabo con rapidez una amplia encuesta atendida por varios miles de docentes en torno a la capacitación docente para la inesperada teledocencia. Las evidencias y los datos mostrados, analizados con prudencia, permiten concluir lo que se señala en el título de este texto.

IGC Teaching quickly carried out a broad survey completed by several thousand teachers on teacher training for the unexpected e-teaching. The evidence and data shown, analyzed with caution, allow us to conclude what is indicated in the title of this text.

AULAS GALEGAS: PROFESORADO SOLIDARIO EN TEMPOS DE PANDEMIA

Aulas Galegas

Lingua - Ensino - Galego - Dinamización

Lengua - Enseñanza - Gallego - Dinamización

Language - Education - Galician - Dynamization

A feliz e inesperada iniciativa dun pequeno grupo de docentes, que encontrou un eco solidario en centos deles. Un magnífico exercicio de profesionalidade docente, que constrúe a 'nova escola galega' que sempre desexamos. Un camiño a proseguir, coa compañía dos novos recursos tecnolóxicos, que parte da experiencia e saberes da mellor educación analóxica, desde piares sólidos.

La feliz e inesperada iniciativa de un reducido grupo de docentes, que encontró un eco solidario en cientos de ellos. Un magnífico ejercicio de profesionalidad docente,

que construye la 'nova escola galega' que siempre deseamos. Un camino a proseguir, con la compañía de los nuevos recursos tecnológicos, que parte de la experiencia y saberes de la mejor educación analógica, desde pilares sólidos.

The happy and unexpected initiative of a small group of teachers who found an echo of solidarity in hundreds of them. A magnificent exercise in teaching professionalism, building the "new Galician school" that we have always wanted. A path to continue, with the company of new technological resources, based on the experience and knowledge of the best analogical education, from solid pillars.

"VEDREA": LABORATORIO SOCIAL EN TEMPOS DE CONFINAMIENTO

Iván García García

Acción colaborativa - dinamización sociocultural - identidade

Acción colaborativa - dinamización sociocultural - identidad

Collaborative action - sociocultural revitalization - identity

Neste tempo, os recursos municipais exerceron, a miúdo, como 'correos de transmisión' entre a escola distanciada e o alumnado. Noutros, como o caso do de Vedra, entenderon da oportunidade de abrir outro espazo: o da historia compartida, fortalecendo o apego e o encontro. A contorna e a memoria patrimonial como 'os invitados' inesperados.

Durante este tiempo, los recursos municipales ejercieron, con frecuencia, como 'correos de transmisión' entre la escuela distanciada y el alumnado. En otros, como el caso de Vedra, entendieron la oportunidad de abrir otro espacio: el de la historia compartida, fortaleciendo el apego y el encuentro. El entorno y la memoria patrimonial como 'los invitados' inesperados.

In these times, municipal resources often acted as "relay posts" between the distance school and the students. In others, as in the case of Vedra, they understood as the opportunity to open another space: that of shared history, strengthening attachment and encounter. The environment and heritage memory as unexpected "guests".

NÓSXOGAMOSNACASA: RECURSOS LÚDICO-EDUCATIVOS PARA UN CONFINAMIENTO EN FAMILIA

Javier Rico, José Eugenio Rodríguez e Alumnado de 3º curso do Grao en Mestre/a en Educación Infantil

Educación Infantil - Expresión e Comunicación Corporal - TICS - COVID-19

Educación Infantil - Expresión y Comunicación Corporal - TICS - COVID-19

Childhood education - Body expression and communication - ICTs - COVID-19.

O profesorado e o alumnado da materia Didáctica da Expresión e da Comunicación Oral (44 alumnas/os) da titulación de

E. Infantil da Facultade de CC. da Educación da USC deseñaron 41 actividades lúdico-educativas, que levaron a vídeos en Youtube, a través dun constante traballo de planificación e video-conferencias, poñendo en práctica a metodoloxía de Aprendizaxe-Servizo.

El profesorado y el alumnado de la materia Didáctica de la Expresión y de la Comunicación Oral (44 alumnas/os) de la titulación de E. Infantil de la Facultade de CC. da Educación de la USC diseñaron 41 actividades lúdico-educativas, que trasladaron a vídeos en Youtube, a través de un constante trabajo de planificación y video-conferencias, poniendo en práctica la metodología de Aprendizaje-Servicio.

The teaching staff and the students of the Didactics of Expression and Oral Communication subject (44 students) of the Early Childhood Education degree at the Faculty of Education from the USC, designed 41 recreational-educational activities that led to videos on youtube, through a regular work of planning and videoconferences, by implementing the Learning-Service methodology.

BIBLIOTECAS ESCOLARES ABERTAS, TAMÉN CANDO OS TEMPOS SON VIRADOS

María Pousa e Cristina Novoa

Biblioteca escolar - ALFIN - AMI- lectura - multialfabetismos - aprendizaxe

Biblioteca escolar - ALFIN - AMI - lectura - multialfabetismos - aprendizaxe

School library - information literacy - MIL - reading - multiple literacy - learning

O mundo das bibliotecas, tamén as escolares, vive e vibra, particularmente, cos libros físicos, co seu cheiro de papel, cos cosidos e encuadernacións, o pasar das follas...e todo isto quedou paralizado. Houbo unha reinvencción en lugar dunha parálise: BIBLIOTECAS ESCOLARES ABERTAS, clubs de lectura e lecturas compartidas de novo formato...Todo un mundo que se puxo a andar en toda a xeografía de Galicia.

El mundo de las bibliotecas, también las escolares, vive y vibra, particularmente, con los libros físicos, con su olor de papel, con los cosidos y encuadernaciones, el pasar de las hojas... y todo esto quedó paralizado. Hubo una reinvencción en lugar de una parálisis: BIBLIOTECAS ESCOLARES ABIERTAS, clubs de lectura y lecturas compartidas de nuevo formato...Todo un mundo que se puso a andar en toda la geografía de Galicia.

The world of libraries, including school libraries, lives and vibrates, particularly with physical books, with their smell of paper, with their seams and bindings, turn the pages... and all this has stopped. There was a reinvention instead of a paralysis: OPEN SCHOOL LIBRARIES, reading clubs and shared readings in a new format... A whole world that began to walk throughout the geography of Galicia.

PARA QUE SERVE A ECONOMÍA?

Gonzalo Rodríguez

Definición de economía - Educación - Política e economía

Definición de economía - Educación - Política e economía

Economics definition - Education - Polity and economy

Neste tempo moito se fala de economía e con frecuencia economía vs. persoas. Non val de nada ollar as persoas se a economía se funde din os ultraliberais e de orientación ditatorial. O profesor Gonzalo Rodríguez traza unha reflexión de fondo sobre economía vs. mercado e pon en acordo a economía coas persoas.

En este tiempo se alude frecuentemente a la economía y con frecuencia se contrapone economía vs. personas. No sirve de nada atender a las personas si la economía se hunde, dicen los ultraliberales y de orientación dictatorial. El profesor Gonzalo Rodríguez traza una reflexión de fondo sobre economía vs. mercado y pone en acuerdo la economía con las personas.

At this time there is a lot of talk about the economy and often, economy vs. people. It is useless to look at people if the economy is collapsing, say the ultraliberals and dictatorially oriented. Professor Gonzalo Rodríguez outlines an in-depth reflection on economy vs. market and agrees on the economy in line with the people.

CORONAVIRUS, TERRITORIO E HABITAT EN GALICIA

Paco Veiga

Territorio - Rural - Centralismo - COVID-19

Territorio - Rural - Centralismo - COVID-19

Territory - Rural - Centralism - COVID-19

Cando todas as 'decisións' se re-centralizan simplifícadamente pérdese de vista a xeografía humana e cultural, podendo adoptarse decisións incongruentes. As mesmas restricións en calquera aldea de Galicia ca no transporte en metro ou na Gran Vía de Madrid?, sen atender tampouco ao mapa sanitario de Galicia?, é así como 'estamos construíndo' un territorio social ordenado, aínda tamén pendente das provincias de 1833? Unha acaída reflexión.

Quando todas las 'decisiones' se re-centralizan simplifícadamente se pierde de vista la geografía humana y cultural, pudiendo adoptarse decisiones incongruentes. ¿Las mismas restricciones en cualquier aldea de Galicia que en el transporte en metro o en la Gran Vía de Madrid?, ¿sin atender tampoco al mapa sanitario de Galicia?, ¿es así como 'estamos construyendo' un territorio social ordenado, aún también pendiente de las provincias de 1833? Una oportuna reflexión.

When all "decisions" are re-centralized in a simplified way, human and cultural geography is lost sight of and incongruent decisions can be made. Are the same restrictions in any village in Galicia as in the subway or at Gran Vía in Madrid? Is this how we "are building" an ordered social territory, still pending from the provinces of 1833? A reflexive reflection.

POLÍTICAS EDUCATIVAS EM TEMPOS DE COVID EM PORTUGAL

Ana Rita Ferreira e Daniela Gonçalves

Igualdade - Equidade - Inclusão - Políticas educativas

Igualdade - Equidade - Inclusión - Políticas educativas

Igualdad - Equidad - Inclusión - Políticas Educativas

Equality - Equity - Inclusion - Educational Policies

O direito à educação demanda a toma em consideração da tríada "igualdade, equidade e inclusão", conceitos que, por sua volta, devem ter em conta a diversidade de alunos em termos do país, em particular no que diz respeito ao acesso a ferramentas, como a internet, frequentemente presentes no ensino a distância. Examinasse cá o que se véu fazendo como política ministerial em Portugal, com uma avaliação positiva.

El derecho a la educación demanda la toma en consideración de la tríada "igualdad, equidad e inclusión", conceptos que, a su vez, deben tener en cuenta la diversidad de alumnado en términos del país, en particular en los que se refiere al acceso a herramientas, como a internet, frecuentemente presentes en la enseñanza a distancia. Se examina aquí lo que se vino desarrollando como política ministerial en Portugal, con una evaluación positiva.

The right to education requires that the triad of "equality, equity and inclusion" be taken into account, concepts which, in turn, must take into consideration the diversity of students in terms of the country, particularly with regard to access to tools. such as the Internet, which is often present in distance education. It examines what has been done as a ministerial policy in Portugal, as a positive evaluation.

UNHA REFLEXIÓN DESDE OS ESTUDOS DE HISTORIA DA EDUCACIÓN

Agustín Escolano Benito

Historia escolar - Desescolarización - Gramática da escola - Presencialidade

Historia escolar - Desescolarización - Gramática de la escuela - Presencialidad

School history - unschooling - School Grammar - presentiality

Desde o seu cualificado observatorio, o "Centro Internacional de la Cultura Escolar", o profesor Agustín Escolano reflexiona sobre o peso da 'gramática da escola' e dos 'códigos' que informan as materias de estudo, ao tempo que a experiencia do confinamento é ocasión de suscitar novas aprendizaxes que haberá que integrar A escola é e seguirá sendo unha axencia pública que vai máis aló dos seus dispositivos de aprendizaxe e que promove a formación da cidadanía e a cohesión da comunidade.

Desde su cualificado observatorio, el Centro Internacional de la Cultura Escolar, el profesor Agustín Escolano reflexiona sobre el peso de la 'gramática de la escuela' y de los 'códigos' que informan las materias de estudio, al tiempo que la experiencia del confinamiento es ocasión de suscitar nuevos aprendizajes que habrá que integrar.

La escuela es y seguirá siendo una agencia pública que va más allá de sus dispositivos de aprendizaje y que promueve la formación de la ciudadanía y la cohesión de la comunidad.

From his qualified observatory, the "International Centre for School Culture", Professor Agustín Escolano reflects on the weight of the "grammar of the school" and of the "codes" that inform the subjects of study, while the experience of the confinement is an occasion to awaken new learning that must be integrated. The school is and will continue to be a public agency that goes beyond its learning devices and promotes the citizenship training and community cohesion.

MATERIAIS PRODUCIDOS EN GALICIA EN TEMPOS DE CONFINAMENTO

Grupo de traballo Cavila

Materiais Didáticos - Recursos Educativos - Repositorios - COVID-19

Materiales Didáticos - Recursos Educativos - Repositorios - COVID-19

Didactic Materials - Educational Resources - COVID-19

O Grupo de Traballo Cavila –Nova Escola Galega– elaborou un excepcional banco de recursos arredor dos materiais didáticos elaborados durante este período en Galicia: recursos didáticos e académicos, repositorios Webs, ferramentas. A plasmación dunha creatividade social e pedagóxica que debemos considerar como panca para os novos camiños a andar entre todos e todas.

El Grupo de Trabajo Cavila –Nova Escola Galega– elaboró un excepcional banco de recursos en torno a los materiales didáticos elaborados durante este período en Galicia: recursos didáticos y académicos, repositorios Webs, herramientas. La plasmación de una creatividad social y pedagógica que debemos considerar como palanca para los nuevos caminos a andar entre todos y todas.

The Cavila-Nova Escola Galega Working Group has developed an exceptional bank of resources with regard to the didactic materials elaborated during this period in Galicia: didactic and academic resources, web repositories, tools. The shaping of a social and pedagogical creativity that we must consider as a lever for the new paths to be taken by all.

por mentalidades estrita e declaradamente urbanas.

Que sentido ten, senón, que os habitantes – a cada paso menos – da maior parte do territorio galego, o rural, tivesen as mesmas restricións de confinamento ca as persoas residentes na Gran Vía madrileña? Outrosí, que sabe de como vivimos quen toma o concello como entidade-base para calcular se nos xuntamos máis ou menos de 5.000 persoas para podermos facer unhas cousas ou outras nun momento dado? Que papel cumpre – alén dun seguidismo incomprensible e inoperante – un delegado do goberno central que non é quen de lembrar pola Meseta adiante que aquí temos máis da metade das entidades de poboación de todo o Estado, e que xuntarnos por milleiros para nós é ciencia ficción?

E, no entanto, aquí andamos os educadores e as educadoras, coa convicción de que temos que seguir construíndo unha escola con pensamento universal, pero absoluta e radicalmente asentada no territorio, interactuando con el, aprendendo del, axudando a transformalo desde si propio. Seguirémolo facendo a pesar das evidencias – e isto non é sorpresa – de que as máis das veces a escola é iso, unha illa – para ben, pero tamén para mal, entendámonos – que intenta preservar aquilo que entende como *ideal*, fronte ao que acaba tornándose, indolentemente, *real*.

E, no entanto tamén, seguimos soñando cun territorio ordenado dun xeito racional, atendendo a nosa realidade xeográfica, social e económica. Alén dunha estrutura comarcal legalmente regulada con todas as súas consecuencias, aspiramos aínda ao

recoñecemento das parroquias como entidades básicas coas que os galegos e as galegas do rural nos sentimos – ás veces incluso de maneira excluínte – inequivocamente identificados. Iso, se aínda estamos a tempo antes de que esmorezan definitivamente, sen máis esperanza. ■

Políticas educativas em tempos de COVID em Portugal: que relação com a igualdade, equidade e inclusão em educação?

Ana Rita Ferreira

CIPAF da ESEPF

ritanovaisferreira@gmail.com

Daniela Gonçalves

ESE de Paula Frassinetti, CEDH da UCP;
CIPAF da ESEPF

dag@esepf.pt

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN

ISSN: 1132-8932
Páx. 49-52

RESUMO

O presente texto tem como finalidade analisar em que medida a política educativa no contexto da pandemia COVID, em Portugal, teve em linha de conta perspectivas educativas, no âmbito da igualdade, equidade e inclusão em educação. O corpus de análise é constituído, fundamentalmente, pelas medidas educativas tomadas pelo governo português em geral, e do Ministério da Educação em particular, durante a pandemia, isto é, desde março de 2020 até ao presente.

CONTEXTUALIZAÇÃO

A pandemia covid-19 constituiu-se um desafio à capacidade de resposta dos governos em geral, e do governo português em particular, face à necessidade de adotar medidas de contenção do vírus. Como consequência, grande parte das economias dos países está a ser afetada, assim como outros setores como o da educação. De salientar, neste contexto, os desafios que foram lançados aos professores/as e estudantes que se viram impossibilitados de estar presencialmente

nas escolas e usufruir, assim, das condições de ensino e aprendizagem que até aqui conheciam.

A 12 de março de 2020 foi decretado em Portugal o encerramento das escolas, à data ainda apenas com 78 casos positivos confirmados no País. Perante este cenário, tornou-se imperativo tomar medidas extraordinárias para adaptar a ministração de aulas à distância, de modo a fazer face à necessidade de prosseguir com o ano letivo corrente, como à frente se abordará. Porém, do nosso ponto de vista, essas medidas deveriam também continuar a assegurar princípios consignados em agendas internacionais, como a agenda 2030, do qual Portugal é signatário, em particular o seu 4.º objetivo que almeja alcançar uma Educação de qualidade, assegurando a educação inclusiva e equitativa de qualidade, e a promoção de oportunidades de aprendizagem ao longo da vida para todos (UNESCO, 2017).

Este artigo objetiva avaliar de que forma as medidas tomadas pelo governo português tiveram em linha de conta os princípios da igualdade, equidade e inclusão na educação.

CONCEITOS DE IGUALDADE, EQUIDADE E INCLUSÃO EM EDUCAÇÃO

O conceito de igualdade refere-se à qualidade do que é igual ou que não apresenta diferenças quantitativas, pelo que a igualdade em educação deve assegurar que todos/as devem ter os mesmos direitos, deve-

res, regalias e oportunidades. O conceito de equidade, por sua vez defende a igualdade de oportunidades facultada a todos os alunos de uma forma justa, mas que, atendendo às diferenças dos aprendentes, não certamente igualitária. Assim, igualdade é dar a todos as mesmas oportunidades e equidade é ser justo conforme a situação específica de cada uma. Sintetizando, a equidade junta a igualdade com a justiça.

A equidade educativa representa o grau em que os indivíduos podem beneficiar da educação e da formação, em termos de igualdade de oportunidades, acesso, tratamento e resultados, fomentando a inclusão e o sucesso escolar de todos os alunos. Um sistema educativo é equitativo quando os seus resultados são analisados, por exemplo, em função do meio socioeconómico e de outros fatores geradores de desvantagens educativas, e quando a abordagem educativa reflete as necessidades específicas dos indivíduos em matéria de aprendizagem (Teodoro & Sanches, 2007). Como consequência da realização da Declaração de Salamanca (1994), tem-se vindo a evidenciar o conceito de escola inclusiva, sendo aquela que acolhe grupos de alunos tendencialmente excluídos.

Do exposto, e tendo em consideração o contexto da pandemia, medidas educativas de igualdade, equidade e inclusão devem ter em conta a diversidade de alunos em termos do país,

em particular no que diz respeito ao acesso a ferramentas, como a internet, frequentemente presentes no ensino a distância. Embora, e de acordo com o INE (2019), 80,9% dos agregados familiares em Portugal tem acesso à internet em casa através de uma ligação de banda larga, isso é mais frequente na Área Metropolitana de Lisboa e nas Regiões Autónomas dos Açores e da Madeira, sendo que a região do Alentejo continua a apresentar os níveis de acesso à internet e banda larga mais baixos do país. Outros fatores certamente terão impacto no acesso dos alunos ao ensino à distância, por exemplo, as condições das habitações dos alunos permitirem ou não espaços reservados para que estes participem no ensino a distância.

METODOLOGIA

A metodologia do estudo foi qualitativa, com recurso à análise documental, sendo o corpus empírico os documentos normativos emanados do governo português e do Ministério da Educação, relativos a medidas educativas tomadas no contexto da Covid19, isto é, de março de 2020 até ao presente. Cada um destes documentos foi analisado na perspetiva de saber se estes incluíam medidas educativas gerais e iguais para todos os alunos, ou se incluíam medidas tendo em conta a diversidade de alunos e as suas situações específicas.

PRINCIPAIS RESULTADOS

Como primeiro passo, o governo português deu por suspensas até ao final do ano letivo as atividades letivas e formativas presenciais nas escolas. Ficou decretado nesse momento, mediante a evolução da situação epidemiológica, que poderiam ser retomadas à posteriori as aulas presenciais dos 11.º e 12.º anos de escolaridade, naturalmente de modo diferente do que sucedia anteriormente, nomeadamente no que respeita ao distanciamento social desfeito logo imposto e transversal a toda a sociedade.

Com escolas fechadas, foi adotado o modelo de ensino não presencial com recurso a metodologias digitais como o uso das plataformas como Skype, Teams, Google Classroom, Zoom e WhatsApp. Desta forma, professores/as de todo o país tiveram a necessidade de adaptar o seu modelo de ensino a um modelo de ensino à distância, em que passaram a contactar com os seus alunos em momentos síncronos e assíncronos, privilegiando as sessões de videoconferência. A este propósito, de realçar o Roteiro - 8 *Princípios Orientadores para a*

Implementação do Ensino a Distância (E@D) nas Escolas do Ministério de Educação que fornece orientações às instituições de ensino na implementação do seu plano de ensino à distância.

Apesar disto, e devido à insuficiência das medidas implementadas, foi necessário proceder a uma adaptação das mesmas. Chegou-se à conclusão de que eram vários os/as alunos/as sem recurso à internet e em vários casos também ao computador, assim como alunos/as que necessitam de medidas adicionais. Foi, neste âmbito, que o governo português recorreu à criação do projeto #estudoemcasa – que contempla língua gestual, como forma de proporcionar aos alunos/as um novo meio de acesso à aprendizagem, conseguindo garantir o ensino à distância. Ao longo do 3.º período letivo, a RTP Memória consta na sua emissão conteúdos pedagógicos temáticos, lecionados por professores/as, para alunos do ensino básico. É esperado que a sua emissão seja alcançada pela generalidade dos alunos/as, atendendo a que o canal é emitido na TDT, mas também na televisão por cabo e por satélite.

Para além disto, sublinhar a preocupação do Ministério de Educação em combater as desigualdades sociais – que se evidenciaram em tempos de pandemia – produzindo uma série de roteiros de apoio às Escolas, assim como documentos, recursos, partilha de práticas e ferramentas.

Também a equipa multidisciplinar de apoio à educação inclusiva (EMAEI) se constituiu como um recurso organizacional específico de apoio à aprendizagem. A sua intervenção passa por elaborar um plano de acompanhamento próximo e sistemático para alunos com medidas adicionais e alunos que não têm acesso a meios digitais, fixando os canais de comunicação com os alunos e com as famílias e encarregados de educação, de modo a que seja dada continuidade à sua aprendizagem.

Outro foco consiste em garantir o acesso à informação aos alunos que não o podem fazer a partir de fontes orais ou visuais, envolvendo para o efeito os docentes dos Centros de Apoio à Aprendizagem (CAA), dos Centros de Recursos TIC (CRTIC), intérpretes de Língua Gestual Portuguesa (LGP) e técnicos dos

Centros de Recursos para a Inclusão (CRI), considerando o seu conhecimento especializado e experiencia na adaptación de materiais e na utilización de tecnoloxías de apoio, en ambientes de aprendizaxe online, competindo à EMAEI un acompañamento frecuente e ativo destas situacións. Os CRTIC poderán apoiar a utilización no domicilio dos produtos de apoio de cada un dos alumnos (ex.: máquinas braille, liñas braille).

NOTAS FINAIS

Dada a grande diversidade de contextos e de situacións particulares, foron efectivamente privilegiadas, en Portugal, solucións/iniciativas que utilizen procesos simples, tendo como grande finalidade manter o contacto diario con todos os/as alumnos/as, implicando novas formas de aprender e de ensinar, quer para os profesores, quer para os alumnos.

De sublinhar, a preocupación con todas as valencias e niveis de ensino, bem como o envolvimento das familias e da comunidade (em particular, organizacións, asociacións locais e/ou Juntas de Freguesia), implicando a colaboración entre todos/as.

Parafraseando Joaquim Azevedo (2020), "as oportunidades de digitalización da educación tamén aumentaram e abremse horizontes de traballo que se poderían capitalizar; (...) a percepción de que é posible mudar e mellorar a educación (...) a constatación de que a equidade

de corre sérios riscos e que as desigualdades están a aumentar inmensamente obriga a ponderar con moito cuidado o aproveitamento das oportunidades que agora se entreabren. (...) Ninguém pode ser deixado para atrás e só esta abordagem ecolóxica tem o potencial de integrar todos e promover cada un. Educar é una misión sempre inacabada e sempre (im)posible. Urge meter bem o pé na porta entreaberta das oportunidades em gestão". ■

REFERENCIAS

- AZEVEDO, J. (2020). Covid e educación: aproveitar as oportunidades. No site da Comunidade 7Margens (Disponível em <https://setemargens.com/covid-e-educacao-aproveitar-as-oportunidades/>, consultado em 27 maio 2020)
- Declaração de Salamanca (1994), sobre principios, políticas e prácticas na Área das Necessidades Educativas Especiais
- Instituto Nacional de Estatística/INE (2019). Inquérito à Utilização de Tecnologias da Informação e da Comunicação pelas Famílias. Portugal
- UNESCO (2017). Educação para os Objetivos de Desenvolvimento Sustentável. Objetivos de aprendizagem. Brasil
- TEODORO, A. e SANCHES, I. (2007). Procurando indicadores de educação inclusiva: As práticas dos professores de apoio educativo. *Revista Portuguesa de Educação*, S. I., 105-149 (Disponível em: https://www.researchgate.net/publication/26613145_Procurando_indicadores_de_educacao_inclusiva_As_praticas_dos_professores_de_apoio_educativo. Consultado em 24 maio 2020)
- Sites consultados:
 - Ministério de Educação de Portugal Roteiro - 8 Principios Orientadores para a Implementação do Ensino a Distância (E@D) nas Escolas, em <https://apoioescolas.dge.mec.pt/node/529?fbclid=IwAR2lbiWIDzyw72b4Bg6R9pn4DOXYrF7Ojow1lIC5xwOgvCJI80j80lwPq0Y>
 - Principios Orientadores Para Acompanhamento Dos Alunos, em <https://apoioescolas.dge.mec.pt/node/920>
 - Mais de 700 agrupamentos escolares inscritos em formação para a docência digital e em rede, em <https://www.portugal.gov.pt/pt/gc22/comunicacao/comunicado?i=mais-de-700-agrupamentos-escolares-inscritos-em-formacao-para-a-docencia-digital-e-em-rede>
 - Estudo Em Casa começa dia 20 na RTP Memória, em <https://www.portugal.gov.pt/pt/gc22/comunicacao/noticia?i=estudoemcasa-comeca-dia-20-na-rtp-memoria>
 - Conselho de Ministros Comunicado de 9 de abril de 2020 sobre as medidas extraordinárias implementadas no ensino em Portugal, como consequência da pandemia Covid-19 em <https://www.portugal.gov.pt/pt/gc22/governo/comunicado-de-conselho-de-ministros?i=340>

O COVID-19 e a educación escolar: Unha reflexión desde os estudos de Historia da Educación

Este texto do Profesor Agustín Escolano foi elaborado a comezos de Maio para a súa publicación no Brasil (en castelán) en resposta á pregunta que lle foi formulada desde a *Revista Brasileira de História da Educação*. Agradecemoslle a autorización para a súa tradución e reprodución na *Revista Galega de Educación*.

Agustín Escolano Benito

Centro Internacional de la Cultura escolar Berlanga de Duero (Soria)

ceince@ceince.eu

Ante os impactos da pandemia COVID-19 na educación escolar, que reflexión poderíamos facer desde os estudos e investigacións de Historia da Educación?

Estamos inmersos aínda en pleno proceso de desenvolvemento dunha pandemia a escala global que sorprende á maior parte das sociedades, con efectos en todos os ámbitos do mundo da vida e da cultura, así como da educación.

É moi pronto para interpretar e valorar o que sucedeu, en só uns meses, no espazo da escola e fóra dela, nos multiformes contextos familiares e nacionais, así como do que acaecerá tralo previsible retorno próximo á situación precedente, calquera que sexa o modo en que se produza ese regreso e dos cambios que poida comportar.

Non é fácil pois ver con perspectiva histórica cal vai ser a evolución, en

termos globais, rexionais ou nacionais, nin cales van ser os desenvolvementos a futuro.

Hai unha cuestión histórica que si nos parece de gran calado: por primeira vez en máis dun século todos os cidadáns dos países industrializados deixaron de asistir ás escolas. Isto non se podería afirmar fai un século e en moitos casos hai menos tempo. Este logro da escolarización plena, con diferenzas nacionais e rexionais, foi un proceso histórico que se iniciou no século XIX e que de forma continua chegou aos nosos días. En consecuencia, pódese afirmar que nin os adultos nin os menores teñen experiencia da non-escola, salvo nos supostos de non-inscrición e non-asistencia.

A escola constituíu neste tempo histórico longo non só nunha institución de aprendizaxes senón tamén nunha axencia de socialización cos

ISSN: 1132-8932
Páx. 53-54